

PUČ V ŽIDENICÍCH A NÁRODNÍ OBEC FAŠISTICKÁ V ROCE 1933

Vojtěch Blodig

Na sklonku roku 1932 československé státní orgány počaly věnovat zvýšenou pozornost množícím se pověstem o plánech českých fašistů na provedení násilné změny ústavně demokratického zřízení státu. Vedle akcí Junáků¹⁾, jak byl nazýván dorost a současně milice Národní obce fašistické (NOF), zvyšovala podezření o protistátní činnosti NOF chvástava vystoupení některých vedoucích fašistů, snažících se všemi prostředky přesvědčit své stoupence o síle a pevné jednotě hnutí. Příkladem může být vystoupení člena sekretariátu NOF, redaktora Josefa Karáska, na veřejné schůzi v hotelu Zlatá husa na Václavském náměstí 17. června 1931: „I v Praze je následkem lumpáren pro fašismus připravena půda. Získáváme členstvo na úkor stran socialistických a strany agrární. Na Prahu dojde už v září a říjnu. Praha, až se provalí, bude stát za to. Naše chvíle se blíží, bratři, buďte připraveni.“²⁾ Nezůstalo však pouze u podobných velikášských prohlášení, jejichž myšlenkovou hloubku a slovník není třeba zvlášť komentovat. V zabavené korespondenci členů NOF se stále častěji objevovaly narážky na možnost provedení státního převratu v blízké době. Podobné náznaky se objevovaly i ve fašistickém tisku. Tak např. v článku „Socialistické běsnění“ se dočítáme: „Gajda do vězení půjde, ale Gajda se vrátí a doufáme, že to bude poslední kapka do číše trpělivosti národa, aby přetekla a pak vznikne bouře, ze které bude všem úzko.“³⁾ Další článek, „Soumrak“, má tučně vytištěnu poslední větu: „Je jenom jedna cesta“, přičemž obsah článku jednoznačně ukazuje, že touto cestou byl myšlen ozbrojený převrat.⁴⁾ Příznačný byl i Gajdův článek: „Krise demokracie vyvrcholila“, končící slovy: „Rok 1933 musí být rokem vítězství obce fašistické“.⁵⁾ Je otázkou, do jaké míry sám Gajda těmto slovům věřil, v každém případě však posloužila k dalšímu rozdmýchávání radikálních nálad mezi fašisty.

Ostatně programové články, orientující se na násilnou cestu v politickém boji, se ve fašistickém tisku objevovaly již dříve. Fašisté tak do krajnosti zneužívali benevolence československé demokracie. Příkladem byl článek „Legionářům pardubického sjezdu“, v němž se uvádí: „Fašizace, tj. nacionalismus československého člověka, je prostě základem budoucnosti. Symbolismus tohoto budoucna [je] opřen o tradici, o vojenskou duši zahraničního i domácího revolucionáře, mluví proti demokracii, která krade. Systém politických stran, které strhly na sebe veškerou moc, vzájemně se korumpovaly, jsou proto vzájemně vázá-

ny, musí býti zničen násilím [zvýrazněno v originále]. Teorie o růstu slovanství je založena na předpokladu boje - československý národní stát byl znovuzřízen vojensky, vojensky může býti udržen - energii ovládáme. Demokracie, která krade, musí býti odstraněna silou náporu [zvýrazněno v originále], zdolána bez výhrad, jestliže má býti odvrácena injekce komunismu, pacifismu a demokracie.“⁶⁾ A další článek nazvaný „Jen strpení,“ hrozil: „Tempo se zrychluje. Už se rozbřeskuje den, kdy si vypůjčíme od socialistů něco z jejich písňe. Víte, jak zní: A potom soudit budeme my.“⁷⁾ Podobných signálů bylo víc než dost, a že nebyly zcela bezpředmětné, potvrdil zanedlouho nezdařený puč v Židenicích.

Sám o sobě byl puč dobrodružným a po vojenské stránce špatně připraveným pokusem o získání zbraní a ochromení státního aparátu ve významném průmyslovém městě Brně. Plán fašistů počítal s mobilizací všech příslušníků NOF a sympatizujících a hlavně s podporou některých armádních složek. Po vítězství puče v Brně a na celé Moravě se předpokládala československá obdoba Mussoliniho pochodu na Řím. Gajda se měl postavit do čela vítězným fašistickým silám a v jejich čele vtáhnout do Prahy. Nereálnost celého plánu byla ovšem více než zřejmá a je velmi těžké pochopit, na co se fašisté spoléhali, když pro hlavní útok na Svatoplukova kasárna (jiné akce se již nekonaly), která byla sídlem 43. pěšího pluku, bylo určeno asi 60 lidí! Nejpravděpodobnější je, že pražské vedení NOF nechalo věcem volný průběh a čekalo, jak se události dále vyvinou. Sám Gajda napsal 17.ledna 1933 zemskému náčelníkovi NOF na Moravě, majoru v.v. Uvírovi dopis, ve kterém ho varoval před případnou násilnou akcí. Dopis však kurýr ing. Horák Uvírovi vůbec nepředal. Šlo tedy o průhledný pokus, krýt se pro případ nezdaru.⁸⁾

Pozadí celé akce poodhalil jeden z hlavních funkcionářů a zároveň financierů hnutí, pražský velkouzenář Josef Hodek. V kruhu svých nejbližších spolupracovníků prohlásil, že k přepadení kasáren došlo z přímého popudu Radoly Gajdy, který si pro tuto hazardní akci vybral prostřednictvím svého bratrance Duchoslava Geidla nadporučíka m.s. Ladislava Kobsinka, obecně známého svým výstředním chováním. Gajda se prý domníval, že se tím v případě neúspěchu vyhne trestnímu stíhání, zvláště když se kryl zmíněným prohlášením o nesouhlasu s násilnou akcí, a na druhé straně dokáže, že jeho hnutí je schopno rozhodných vystoupení ve větším měřítku.⁹⁾

Ladislav Kobsinek se pro tento účel skutečně výborně hodil. Do fašistické jednoty Brno I vstoupil již začátkem roku 1928, v roce 1929 z ní však vystoupil po fiasku v obecních volbách. V roce 1931, v době opětovného zesílení NOF v důsledku všeobecné radikalizace, již přinesla světová hospodářská krize, se do ní opět přihlásil a členskou legitimaci dostal přímo z pražského ústředí. V době svého prvního členství byl vzhledem ke své vojenské průpravě jmenován kraj-

ským náčelníkem Junáků v Brně. Po obnovení členství neměl sice žádnou oficiální funkci, avšak byl často vysílán zemským organizačním sekretariátem NOF na venkov jako organizátor. Je pravděpodobné, že Gajda od počátku s Kobsinkem počítal jako s osobou vhodnou k provedení násilné akce, protože se s ním a s praporčíkem Tesákem, Kobsinkovým spolupracovníkem, až na jednu výjimku osobně nesetkával a vzájemný styk prováděl výhradně prostřednictvím kurýrů a důvěrníků. Od počátku roku 1932 pořádal nadporučík Kobsinek v bytě praporčíka Tesáka důvěrné schůzky, kterých se účastnili někteří důstojníci a rotmistři brněnské posádky a někteří z Gajdových důvěrníků. Tématem těchto schůzek byla především možnost provedení ozbrojeného převratu. Celá věc byla ovšem vojákům presentována tak, jako by se jednalo o dílčí součást široce založeného plánu, jemuž se postaví do čela Gajda se svými bývalými spolubojovníky.

Protože ani Kobsinkovi Gajda neposkytl přesnější informace, odjel Kobsinek několikrát do Prahy a snažil se o osobní setkání s Gajdou. Toho se mu však podařilo dosáhnout až náhodně při Gajdově návštěvě v Brně. Když po vyličení nálady ve vojsku položil Gajdovi otázku, jaké konkrétní kroky hodlá podniknout, odpověděl Gajda mnohoznačně: „Nestarej se, dělej opatrně, dělej.“ Pak ještě dodal: „Pracujte, buďte připraveni, již to tak dlouho trvat nemůže, až přijde psychologický moment, já vím, co mám dělat.“¹⁰⁾ Jestliže takovéto informace Kobsinkovi stačily jako základ pro přípravu ozbrojené akce, je možno udělat si o formátu hlavního aktéra připravovaného puče jednoznačný úsudek. Z vlastní iniciativy se Kobsinek také pokusil získat pro akci spolky Československá domobrana z Itálie a Obec bývalých námořníků.¹¹⁾

Asi uprostřed listopadu 1932 se Kobsinkovi ohlásil smluveným heslem kurýr a oznámil mu, že podle důvěryhodných zpráv chystají komunisté na vánoce 1932, nejpozději však na únor 1933 státní převrat a vzhledem k tomu je třeba, aby fašisté byli neustále připraveni. Zároveň nařídil Kobsinkovi, aby šel za zemským organizátorem NOF pro Moravu Uvírou a zahájil spolu s ním potřebné přípravy. Pro vyhlášení akce bylo připraveno heslo „Gajda - granát“.¹²⁾ Ihned poté Uvíra s Kobsinkem svolali okresní náčelníky a vypracovali předběžný plán. Podle něj měli fašisté z uherskohradištské župy blokovat Uherské Hradiště a Břeclav, západoslovenští Hodonín, fašisté z okresů Brno, Bučovice, Tišnov a Hrušovany měli obsadit Brno a konečně jednotky z okresů Znojmo a Moravský Krumlov Znojmo. Místní fašističtí funkcionáři se pak nechávali dále unášet svou fantazií. Dohodli se, že 8. divise z Hranic na Moravě bude blokovat Ostrovsko a hlídat hranice, zatímco olomoucká 7. divise měla vytáhnout na Prahu. Obě tyto divise měly po předpokládaném dobytí Brna dostat fingovaný rozkaz zemského vojenského velitelství v Brně, že je v Praze komunistický převrat a proto je nutno vojensky zakročit. Rozkazy z Prahy neměly být nadále brány na

vědomí s poukazem na to, že spojovací prostředky již jsou v rukou komunistů. V případě Brna bylo předběžně ujednáno, že Kobsinek povede oddíly útočící na kasárna pěšího pluku č. 10, Oldřich Růžička zaútočí na kasárna č. 43 a konečně Jakub Šťastný na jezdecká kasárna. Podrobnější propracování plánu bylo odloženo až do přesného ohlášení početních stavů jednotlivými náčelníky.¹³⁾

Okresní náčelníci byli zpočátku stejně odhodláni a ohlásili v polovině prosince následující stavy: Šťastný 500 mužů, Růžička 150 mužů, Fibinger a Novák 300-500 mužů. U ostatních byly počty poněkud nižší. V polovině ledna, když se počty ukázaly jako značně nadsazené, bylo upuštěno od útoku na jezdecká kasárna. Ze stejného důvodu byly posléze zrušeny plánované akce v Uherském Hradišti, Hodoníně, Břeclavi a Znojmě. Celý plán ozbrojeného vystoupení se tudíž omezil pouze na Brno s tím, že jeho zbytek (fingované rozkazy zemského vojenského velitelství pro 7. a 8. divisi) zůstane beze změny. Hlavní silou útoku na kasárna 10. pěšího pluku měli být fašisté z Tišnova a Hrušovan a po splnění úkolu měli pokračovat v akci obsazením hlavní stráže a zemského vojenského velitelství, zemského četnického velitelství a poštovního ředitelství. Kobsinek s fašisty z Brněnska, Bučovic a Moravského Slovácka měl po obsazení kasáren 43. pěšího pluku dobýt brněnské policejní ředitelství. Počítalo se s tím, že útočící mužstvo se po dobytí kasáren vyzbrojí z erárních zásob a velká část důstojníků a rotmistrů, jakož i řadových vojáků, přejde na stranu útočníků a provede zabírání dalších objektů. Vrchním velitelem celé akce v Brně byl jmenován Rudolf Uvíra, major v.v., který se však měl ujmout funkce teprve po dobytí zemského vojenského velitelství.¹⁴⁾

V polovině ledna 1933 zastavil Kobsinka na ulici (!) opět neznámý muž a vyslovil smluvené heslo „Gajda - granát“. Na jeho otázku Kobsinek odpověděl, že vše je připraveno. Kurýr pak určil dobu přepadení na noc z 21. na 22. ledna. Ještě 20. ledna kurýr opět Kobsinka zastavil a řekl mu jedinou větou: „Tak zítra jdeme, mnoho štěstí“. Poté Kobsinek přikročil s plnou vážností k přípravě akce. Od té ho neodradil ani fakt, že namísto plánovaných počtů se podařilo sehnat pouze 60 lidí. Fašisté z Bučovic a Vicemilic přijeli do Židenic najatými autobusy, na místě samém čekal menší počet fašistů z Brna. Výzbroj tvořily nože, pendreký, boxery a několik revolverů.

Když se někteří ze shromážděných přece jen zdráhali zúčastnit tohoto dobrodružství, pronesl Kobsinek řeč, ve které prohlásil, že probíhá národní převrat v celé republice a úkolem shromážděných je pouze převzetí židenických kasáren, zatímco jiné skupiny současně obsadí kasárna v Brně. Dále prohlásil, že není třeba mít strach, protože v kasárnách je pouze 60 lidí a přebírání bude pouze formální, neboť důstojníci a rotmistři jsou o tom informováni. Také s generálem Vojtechovským je prý celá věc dojednána a Gajda osobně převezme

zemské vojenské velitelství. Dále vybízel přítomné, aby si každý vzal v kasárnách pušku, převlékl se do uniformy a vzal si přilbu. Vojáky měli přesvědčovat, aby se k nim přidali, kdyby se někdo postavil na odpor, měl být bez milosti zastřelen. Kobsinek shromážděným sliboval odměnu s tím, že dostanou místa ve státní službě a nakonec poznamenal, že ráno potáhne celá armáda na Prahu.¹⁵⁾ Fašistům se skutečně podařilo dostat se až do kasáren a dočasně držet v šachu nic netušící mužstvo na světnicích. Na strážnici se dokonce zmocnili zbraní a střeliva. V nastalé přestrelce mezi nimi a částí poddůstojnické školy byl však jeden z útočníků zabit a druhý těžce raněn. Přesto, že četnictvo v Brně a okolí bylo oslabeno, část útvarů totiž byla stažena do rosicko-oslavanského revíru, kde právě probíhala stávka, přispěchaly záhy četnické oddíly na místo a zanedlouho společně s vojáky fašisty rozehnal. Asi polovina útočníků byla pozatýkána přímo v kasárnách, další potom většinou ještě během noci v Brně a okolí. Okamžitě byla vyhlášena pohotovost armády a četnictva pro Čechy a Moravu, nikde však již k podobným incidentům nedošlo.

Dodejme ještě, že Gajda projížděl krátce před pučem Brnem a měl zde informativní rozhovory s pracovníky zemského sekretariátu NOF. Poté pokračoval v cestě do Šardic u Kyjova, odkud se v případě úspěchu akce měl vrátit a převzít velení. V Šardicích byl také v noci z 22. na 23. ledna 1933 zatčen.¹⁶⁾

V zápětí po brněnských událostech se fašistické vedení od celé věci formálně distancovalo. V článku „Zachovejte klid“ byl brněnský případ „co nejrozhodněji odsouzen“.¹⁷⁾ Mimo výzev ke klidu článek obsahoval náznaky, že Kobsinek stál ve spojení s agrární stranou. To ovšem nebyl příliš šťastný tah a fašisté se hned v příštím čísle za toto tvrzení omluvili.¹⁸⁾

Reakce na brněnský případ názorně dokumentovala postoje jednotlivých politických stran k fašistickému nebezpečí, ale i demokratickému státu. KSČ se soustředila především na útoky na státní aparát a jeho tolerantnost vůči fašismu. Obvinila dokonce vládní strany z vytváření fašistické fronty podle německého vzoru.¹⁹⁾ V únoru a březnu 1933 pak vedla kampaň proti „naším i cizím Hitlerům“. Brzy se pak ostří její kampaně namísto proti fašistům obrátilo proti socialistickým stranám, což potvrzovalo čistě propagandistický charakter hesel o nutnosti vytvoření široké protifašistické jednoty.

Sociální demokracie upozornila na to, že brněnská akce je vším možným, jen ne nějakou nahodilou a neodpovědnou akcí „ztreštěností vedených lidí“, jak uvádělo první úřední prohlášení agrárnického ministra národní obrany. Právo lidu odmítlo tyto myšlenky s poukazem na dřívější převratové plány fašistů a vyslovilo přesvědčení, že o věci byly podrobně informovány nejodpovědnější osoby v ústředí fašistické strany. „Museli bychom odsoudit každou nedůslednost ve stíhání činitele nejodpovědnějšího, jímž je fašistická národní obec, jako

organizace veřejného politického teroru a za její činy jsou zodpovědni představitelé tohoto fašismu s jeho vůdcem v čele.“²⁰⁾ Zároveň článek poukazoval i na širší souvislosti, v nichž měl být případ posuzován: „Nemáme ovšem na mysli jen oficiální fašismus, nýbrž též fašismus polozakrytý a stejně odpovědný za brněnský případ. Je to i zfašizovaný ligismus, je to neodpovědný, ponejvíce výdělečný měšťácký tisk, který pěstuje program politického rozvratu republiky a systematické opozice proti vládám této republiky a který nemá vážného slova pro nezaměstnanost, zneužívanou fašismem. Zde musí být alespoň zjevně přibíta (na pranýř) spoluodpovědnost těchto mravních rakovin republiky.“²¹⁾ Státnímu aparátu pak bylo v jiném článku Práva lidu určeno varování: „Jde o zabezpečení klidu a pořádku ve státě pro budoucnost. Jak mohly být vypraveny z obce u Brna dva autobusy se šedesáti ozbrojenými muži, aniž o tom byla do Brna podána zpráva!“²²⁾

Sociálně demokratičtí poslanci již 26. ledna vystoupili na schůzi branného výboru Národního shromáždění po výkladu ministra národní obrany Bradáče s požadavkem, aby státní aparát byl energicky očištěn od všech přívrženců fašistického hnutí a zároveň důkladně zrevidován stav střeleckých korporací, které dostávají zbraně od státu.²³⁾ V parlamentní rozpravě na počátku února také Antonín Hampl označil brněnský případ za útok na demokracii a na stát sám. Žádal přísné potrestání nejen viníků samých, ale i intelektuálních původců tohoto činu. Apeloval pak na vládní činitele, aby naprosto jasně prohlásili, že fašistické hnutí je neslučitelné s představou státní myšlenky a vyvodili důsledky všude v úřadech, ve vojsku i jinde.²⁴⁾

Podobně jako sociální demokracie reagovala i strana národně socialistická. Již 24. ledna předsednictvo strany jednalo o stanovisku k fašistickému pokusu o puč. Brněnský případ byl kvalifikován jako protistátní zločin. Dr. Frank ujistil předsednictvo strany, že jakmile se ukáže, že existovalo spojení mezi pučisty a NOF, vláda nepochybně přistoupí k jejímu rozpuštění. Na další schůzi předsednictva 7. února referovala Františka Zemínová o návštěvě, kterou vykonala spolu s Klofáčem a Moudrým u Malypetra. Během rozpravy žádala národně socialistická deputace zákaz fašistických schůzí a tisku, rozpuštění komunistických akčních výborů, zákrok proti hakenkrajclerům a omezení nedemokratického tisku.²⁵⁾

Národně socialistický tisk v této době kritizoval státní aparát, že v něm stále více sílí vliv pravicových stran. Podobně jako tisk sociální demokracie se pozastavoval i nad úlohou bulvárních novin. „Copak jsme dosud udělali proti této systematické otravě duší?“, ptalo se České slovo.²⁶⁾ Ale současně poukazovalo i na další souvislosti: „Jak jsme se vypořádali s jistými nebezpečnými jevy v armádě, na něž bylo tolikrát z velmi vážných míst upozorněno? Jak lhostejně se

stavěla leckdy veřejná správa od okresních hejtmanů až po nejvyšší instance k záměrnému pobuřování obyvatelstva na venkově, kde agitace šla do nejmenších vesnic! Jak bagatelizovala značná část státotvorné politiky rejdy neodpovědných štváčů, ačkoliv jejich štvance šly až na kořen státní bezpečnosti a veřejného pořádku!“

Tyto otázky byly směřovány především na představitele agrární strany, která se hlavní měrou přičinila o blahovlnný postup soudu během procesu proti účastníkům přepadení v Židenicích. „Skupina nezralých mladíků ... podnikla útok na Svatoplukova kasárna v Židenicích,“ nadepsal agrárnický Venkov svou zprávu o události, kterou charakterizoval jako „čin, který je zločinnou kocovinou nezralých hlav, otrávených ovzduším flákačů, k nimž Kobsinek patří.“²⁷⁾ Agrárníci se od fašistů ovšem distancovali: „Naše strana je již tři léta předmětem fašistické agitace. Nikdo jí nepomáhal. Naopak - četli jsme v listech socialistických a lidoveckých články, kde se nám vysmívali, že venkov se odvrací od naší strany k fašismu! Naše strana se obhájila proti této agitaci vlastními silami.“ Věcné hodnocení celkové linie NOF a Gajdovy osobní úlohy však v tomto článku chybělo.

Agrárníci se spíše snažili využít aféry k útokům na národní demokracii. Vztahy obou stran byly v té době totiž značně napjaté. Tak například v citovaném článku se píše o potřebě postupovat v těžké době proti všem rozkladným živlům bez výjimky. Ty pak jsou spatřovány ve fašistech, komunistech, ale i v „Politické“, která prý se v poslední době činí, aby se přiblížila „v rozkladné práci Rudému právu a Fašistickým listům.“²⁸⁾ Podobné výpady se opakovaly i později.²⁹⁾ Samotnému brněnskému puči však bylo věnováno na stránkách Venkova poměrně málo místa.

Bagatelizováním celé akce se Venkovu nápadně podobala jím napadená Národní politika. I název její první zprávy o události zněl podobně: „Ztřeštěný pokus svedených lidí o noční dobytí velkých brněnských kasáren.“ V článku se píše o Kobsinkovi jako o muži, který byl pokládán za extrémistu a který „vyvolával již za svého vojenského působení mnoho nepříjemností svému okolí i vojákům.“ Článek pokračuje: „Není dosud zjištěno, jakým způsobem se mu podařilo zlákat na svou vějičku celou skupinu lidí ..., ale jisto je, že veřejnost musí být před povahami a zjevy všelijakých ztřeštěnců dvojnásob opatrná. Celý případ tkví opět v prostém a neblahém romantismu člověka, který je bez pevnějších kritických hledisk. Správný je včerejší úsudek ministra národní obrany ... vidí ve věci bublinu, trestuhodné svedení několika lidí, kteří dnes již jistě velmi litují, proč v kritické chvíli nebyli rozvážlivější a více nepřemýšleli.“³⁰⁾

Nejsvráznější byl ovšem ve svých komentářích fašizující tisk vydávaný Jiřím Stříbrným. Podle jeho článků se přepadu účastnili i „zneužití fašisté“, ale

„hlavně komunisté a nezaměstnaní“.³¹⁾ Toto tvrzení i zprávu, že Kobsinek byl původně členem komunistické organizace,³²⁾ však bral vážně jen málokdo.

Proces s účastníky přepadení probíhal před Státním soudem v Brně za předsednictví dr. Vožického. Obžaloba měla 50 tištěných stran, obhájcem Kobsinka byl dr. Tomášek, Gajdu obhajoval dr. Lochman.³³⁾ Předvoláno bylo 59 obviněných a 45 svědků. V průběhu procesu byly rozdávány fašistické letáky a v obecnstvu bylo mnoho Gajdových stoupenců. Společným jmenovatelem výpovědí zatčených byl výrok M. Šušlíka: „Nechtěli jsme vůbec provést fašistický převrat, nýbrž jsme chtěli posílit úřady nebo vojsko anebo stát proti komunistům, kteří chystali v těchto dnech převrat.“³⁴⁾ Pro průběh procesu bylo klíčové úplné Kobsinkovo doznání o tom, že spolu s Uvírou na základě rozkazu a pokynu daných mu neznámým kurýrem zosnoval celý plán útoku na kasárna v Brně.

Na druhé straně však Kobsinek prohlásil, že za součást programu NOF považoval násilnou změnu ústavy, pokud jde o demokraticko-republikánskou formu státu a nastolení fašistické diktatury. Gajda připustil, že se s Kobsinkem znal a někdy stýkal, ale tvrdil, že ho pokládal za mluvku a člověka fašistickému hnutí spíše nebezpečného. Prohlásil také, že před ním varoval zejména brněnské funkcionáře. Celý případ co nejrozhodněji odsoudil a naznačil spojení Kobsinka s jinou stranou.

Také Kobsinkův nejbližší spolupracovník praporčík Tesák se od něj před soudem distancoval, když mj. uvedl: „Kobsinek dělal ze sebe českého Napoleona, Pilsudského, zajímal se o pekelné stroje a rozhodně se nezdál normálním“.³⁵⁾ Také major Uvíra, zemský tajemník NOF Růžička a tajemník brněnského sekretariátu NOF Barák se od Kobsinka rozhodně distancovali a prohlásili ho za provo- katéra.³⁶⁾

Proces zřetelně ukázal, jací lidé se stávali nástroji fašistů. Například 26letý zámečnický Antonín Hložek při výslechu prohlásil mimo jiné, že se o program fašistického hnutí nezajímal a šlo mu jen o to, aby dostal zaměstnání, které mu slibovali jedině fašisté. Podle jeho představ měly budoucí stát ovládat čtyři stavy vedené odborníky, čehož však nebylo možno dosáhnout cestou legální a bez násilí.³⁷⁾ Mnohem jednodušeji se vyjádřil 31 letý zedník Antonín Jedlička, je- muž se zdálo, že strana fašistická roste a protože si myslel, že je to hnutí dobré, přidal se k němu. Tři roky byl komunistou, ale v oné straně se sice o revoluci mnoho mluvilo, žádná se však nedělala. Od revoluce fašistické si sliboval práci.³⁸⁾

V krajně kritické situaci zachránila NOF agrární strana, i když na veřejnosti se od fašistů formálně distancovala. Poskytla značné částky na „zkoumání, kdo je skutečným viníkem židenického puče“ a významně ovlivnila jednání Státní-

ho soudu v Brně.³⁹⁾ Na zasedání výkonného výboru NOF v říjnu 1933 Gajda potvrdil, že prostřednictvím agrárního poslance Žilky byl po židenickém puči v kontaktu s Beranem. Ten podle jeho informace měl prohlásit, že trvá na koncentraci národní opozice proti Hradu, v níž mají fašisté za úkol především oslabovat pozice „marxistů“.⁴⁰⁾

Po osmitýdenním jednání Státní soud v Brně Gajdu a další obžalované osvobodil s tímto odůvodněním: „Soud vychází ze stanoviska, že přepadení kasáren bylo osnováno obžalovaným Kobsinkem, ne však podle pokynů fašistické strany, po případě jejího vůdce, obžalovaného Gajdy. Během soudního líčení nevyšlo najevo nic, co by stavělo útok na kasárna v souvislost s činností fašistické strany. Obžaloba dovozovala, že Kobsinek udržoval styky s Gajdou prostřednictvím kurýrů. Úsudky Kobsinkovy, jenž jediný mluvil o existenci kurýrů, lze považovati za výsledek dobrodružnosti a dětinské domyšlivosti. Zlý úmysl Kobsinkův směřoval výhradně jen k obsazení kasáren a vysvětlení tohoto činu lze hledat jen v Kobsinkově povaze. Generál Gajda ani NOF nejsou v jediném a to jakémkoliv vztahu k této věci.“⁴¹⁾

Skandální rozsudek vyvolal odpor široké veřejnosti, ale i pobouřenou reakci Hradu a socialistických stran. Státní zastupitelství podalo ihned zmateční stížnost k Nejvyššímu soudu, který změnil původní rozsudky následovně: Kobsinek 12 let žaláře místo 6 let, Mlček 6 let místo 2 let, Šušlík 9 let místo 4 let, Nedvědícký 8 let místo 3 let, Gajdovi byl osvobozující rozsudek změněn na 6 měsíců vězení. Ostatní fašisté, kteří se přepadu zúčastnili, dostali tresty od jednoho a půl do dvou a půl roku. Zostřený postup proti NOF se projevil také v zastavení jejího tisku až do června 1934.

Bezprostředně po puči zavládlo v NOF ovzduší nejistoty a obav z dalšího vývoje událostí, především strach z rozpuštění strany. Napětí bylo dále zvyšováno vlnou policejních prohlídek a zabavováním dokumentace a dalších materiálů. Vyšetřování v souvislosti s brněnským procesem vzbuzovalo také obavy, že nastane hromadný útěk z hnutí. Již 27. ledna 1933 se k vedoucímu činiteli NOF Hodkovi dostavil Stříbrného důvěrník dr. Ausobský, a oznámil mu, že podle bezpečného zjištění z úředních kruhů v Brně byl Kobsinek k útoku na kasárna získán socialisty.⁴²⁾ Další šetření prý konají na místě členové Národní ligy. Jménem Jiřího Stříbrného pak prohlásil, že Národní liga nasadí všechny páky proto, aby útok na NOF byl odražen.

Tuto iniciativu ovšem Stříbrný nevyvíjel z dobré vůle. Vzápětí následovala nabídka k navázání užších styků mezi Ligou a fašisty. Hodek, v době počátečního zmatku v NOF prakticky její vedoucí osobnost, však tuto nabídku odmítl a s ním i pražský náčelník Vodák, jehož pozice zatím dočasně zesílila. Pro případ rozpuštění NOF bylo jako o první alternativě uvažováno o převedení členstva

do „Zemědělské fronty NOF“, která měla zejména v jižních Čechách četné organizace. Soukromou iniciativu zatím projevil dr. Šeplavý, který Stříbrnému nabídl kartotéku členstva NOF.⁴³⁾ Jeho akce se však neseťkala s pochopením. Většina příslušníků NOF patřila dosud k odpůrcům Národní ligy a odmítala zejména osobu Stříbrného. Pokládala jeho stranu za politické hnutí s příliš socialistickým zabarvením.

Do popředí tehdy vystupuje Leopold Gratzer, do roku 1932 okresní náčelník jednoty NOF v Praze XII. Téhož roku sice pro osobní spor ohlásil písemně vystoupení z NOF, ale ve skutečnosti zůstal jejím členem i nadále.⁴⁴⁾ Na jeho návrh byla jako dočasný vedoucí orgán NOF zřízena tzv. rada sedmi, zvaná též direktorium, složená ze tří pražských a čtyř venkovských funkcionářů. Do první rady, jejíž složení se časem měnilo, byli jmenováni Gratzer, Vodák, Felixová, Hruška, Novotný, Zvoníček a Horyna.⁴⁵⁾ Diskutovalo se také o tom, zda má být současně provedena změna názvu hnutí na „Opoziční národní blok“, „Opoziční národní frontu“, či podobně.

Hodek, který do rady nebyl jmenován, okamžitě zahájil jednání se Stříbrným, proti němuž do té doby bojoval. Nápor ligistů směřoval také na získání tisku NOF. Dr. Kahánek v zastoupení Stříbrného nabídl šéfredктору Fašistických listů Josefu Kučerovi a jeho spolupracovníkům výhodná místa ve Stříbrného tiskovém podniku Tempo. Dr. Ausobský zahájil dokonce jednání s Jekatěrinou Gajdovou, jejíž hlas měl ligistické plány na sloučení podpořit.⁴⁶⁾

Úvahy o spolupráci se Stříbrného Ligou se však brzy ukázaly být nereálnými a vedení fašistů bylo proto rozhodnuto pokračovat v činnosti i v případě rozpuštění NOF pod novým názvem. Ve vnitřním styku byl zaveden režim, znamenající fakticky přechod k ilegální činnosti. Stranické záležitosti nebyly vyřizovány na důvěrných schůzích, ale projednávány pouze v nejužším kruhu za přítomnosti nejspolehlivějších funkcionářů. Organizační a jiné pokyny pro příslušníky pak byly uveřejňovány pouze v bulletinech „Všeslovanské tiskové korespondence“.

Vedoucí úlohu v hnutí v této době získal dr. Prokop Hruška a s jeho osobou se těžiště činnosti rady a tím i fašistického hnutí přesunulo dočasně do Litomyšle. Jako nová osobnost tehdy vystupuje také profesor Kašpar Nekut, známý hlavně z rukopisných sporů.⁴⁷⁾

K nepřehledné situaci v NOF přispíval i vznik nové opozice, složené ze dvou proudů. První byl tvořen osobami, které byly ze svých pozic vytlačeny novým vedením. Druhý proud vycházel zdola, z některých místních jednot, které byly nespokojeny se způsobem, jímž se nové vedení chopilo moci. V prvním proudu nacházíme jména známých představitelů NOF z předchozího období dr. Bran-

žovský, Šeplavý a Hodek.⁴⁸⁾ Všichni svorně tvrdili, že rada sedmi je ilegální skupinou, která usurpovala vedení v rozporu s Ústavním řádem NOF.

Hlavním základem opozice proti radě sedmi představovaly místní organizace v jižních a východních Čechách. Koncem března 1933 zaslaly jednoty z Pardubic, Českých Budějovic, Týna nad Vltavou, Horažďovic a Mladé Boleslavi do ústředí písemné rezoluce, v nichž protestovaly proti vytvoření rady sedmi a žádaly o svolání generálního sněmu NOF, na němž by bylo zvoleno nové vedení i nový vůdce.⁴⁹⁾ V čele akce byly většinou jednoty, které se rok předtím postavily na stranu pardubického soudce Vážného v jeho sporu s Gajdou. Kromě nedodržení Ústavního řádu NOF argumentovaly tyto jednoty bezradností nového vedení a jeho neschopností zavést do hnutí pořádek a disciplínu.

Za opozici se zpočátku postavil i Vážný a projevil ochotu v případě získání většiny členstva přebudovat hnutí pod svým vedením, avšak až po skončení trestného řízení v Brně. Mezi jeho příznivci to vyvolalo rozladění, tím spíše, že se pro jeho akci podařilo získat i značnou část pražské organizace. Zdrojem nespokojenosti bylo i vedení Fašistických listů, jemuž byla vytýkána nízká úroveň a neodborné řízení. Výtky byly namířeny především proti šéfredaktorovi Kučerovi, který se opíral o plnou moc, kterou dostal od Gajdy. Pokusy o jeho odstranění, inspirované Hruškou, však neměly úspěch. Došlo tak k paradoxní situaci, kdy stávající vedení strany bylo prakticky bez vlivu na svůj ústřední orgán. Z této patové situace radě sedmi pomohly až státní orgány zastavením novin v červnu téhož roku.

Zatímco vedení NOF v důsledku vzájemných bojů nevyvíjelo žádnou činnost, projevila se neočekávaně na venkově zvýšená organizační a agitační práce místních organizací. V Čechách fašisté zaznamenali největší úspěchy zejména v plzeňském kraji, kde některé dříve zaniklé jednoty obnovily svou činnost. Organizační vzestup byl dále patrný na Humpolecku, kde většina textilních dělníků postižených hospodářskou krizí přešla do řad NOF.⁵⁰⁾ Zesílení pozic NOF bylo hlášeno také z okresů Ledec nad Sázavou a Vlašim, kde se noví členové rekrutovali z řad rolnictva, a menší přírůstek i z okresu kolínského. Ani na Moravě nedošlo k výraznějšímu poklesu členstva a v okresech Hodonín, Brno, Hustopeč byl dokonce zaznamenán určitý vzestup.⁵¹⁾ Podle záznamu sekretariátu NOF jenom v dubnu 1933 získalo hnutí přes 900 nových členů, většinou z řad rolnictva a živnostníků. Nově bylo založeno v okrese plzeňském sedm jednot se 143 členy, v okrese českoslipském dvě jednoty a v okrese Hlinsko tři se 136 členy. Byly obnoveny jednoty v Žilině, Trnavě, Ružomberku a založena nová jednota v Užhorodě.⁵²⁾

Oproti očekávání však především záhy došlo k novému upevnění Gajdovy autority v NOF. Hlavní příčinou byla naprostá nemohoucnost nového vedení,

kteří mezi sebou postrádalo schopného organizátora, chovalo se pasivně a nedovedlo si získat mezi členstvem potřebnou autoritu.

Okolo dr. Novotného se v té době vytvořila iniciativní skupina členů strany, kteří si předsevzali vytvořit radikální nacionalistickou unii. O možnostech spolupráce bylo zahájeno jednání s dr. Duškem z radikální národní demokracie a kontakty byly navázány i s poslanci Petrem a Stuchlíkem z lidové strany. Skupina předpokládala, že spolupráce s touto stranou by měla v té době největší naděje na úspěch. Avšak lidová strana z pochopitelných důvodů zájem o spolupráci nesdílela a proto jednání uvázla na mrtvém bodě.⁵³⁾

Aktivní opozici ve vedení NOF posléze vystřídala stagnace, když dr. Vážný po propuštění z vyšetřovací vazby odmítl jakoukoliv další činnost v NOF. Dr. Hruška se omezoval pouze na vyřizování nejnutnějších záležitostí a naděje příslušníků NOF se proto upíraly k osobě Gajdy, čekajícího na propuštění z vězení. Byl připravován generální sjezd NOF do Českých Budějovic, kde měla být provedena pronikavá reorganizace celého hnutí.⁵⁴⁾ Změna rozsudku v brněnském procesu, vynucená odporem demokratické veřejnosti, však přes tyto plány udělala škrty.

Ohlas puče v Židenicích bezpochyby významně posílil ty hlasy, které volaly po posílení demokracie proti „nebezpečí zprava i zleva“. Šlo o získání mocenských prostředků, které by vládě umožňovaly bez průtahů rozhodovat o důležitých záležitostech státu. Volání po „autorativní demokracii“ na jaře 1933 významně zesílilo. Iniciativa vyšla z kruhů Hradu poté, kdy vystoupila Československá obec legionářská s prohlášením „Československé veřejnosti“, uveřejněným v denním tisku a požadujícím „obranu demokracie do všech důsledků“. Za protidemokratické živly byli označeni čeští fašisté, němečtí hakenkrajceři a komunisté.⁵⁵⁾

Není úkolem tohoto článku blíže zkoumat okolnosti spojené s prosazením nových zákonů. Zaznamenejme však, že během roku 1933 jich vláda předložila Národnímu shromáždění celou sérii. Byly to zákony o stíhání protistátní činnosti státních a veřejných zaměstnanců, novela tiskového zákona, umožňující zakazovat kolportáž některých novin, zákon o prodloužení volebního období, doplnění zákona na ochranu republiky, kterou se mimo jiné zotřovala ustanovení o zavádění výjimečného stavu a zastavování rozvratných časopisů. Vláda se také dohodla na změně zákona o vázaných kandidátních listinách. Voliči mohli dát přednost svému kandidátu bez ohledu na jeho pořadí v kandidátce. 30. května byl přijat zákon o změně jednacího řádu poslanecké sněmovny, 10. července změna ustanovení zákona o mimořádných opatřeních z roku 1920, 12. července byl změněn volební řád a pozměněn tiskový zákon. 13. července byl přijat

zákon o stíhání protistátní činnosti státních zaměstnanců a konečně 25. října zákon o zastavování činnosti a rozpouštění politických stran.

V této sérii opatření na posilování demokratické státní moci uprostřed rozbourané Evropy lze spatřovat nejdůležitější, třebaže nepřímý důsledek brněnské akce.

POZNÁMKY:

1. Státní ústřední archiv v Praze (dále SÚA), fond Ministerstvo spravedlnosti, sg. VI/19, čj. 13087/33, Spis obžalovací Státního zastupitelství v Brně, podaný k procesu „L. Kobsinek a spol.“ u Státního soudu v Brně r. 1933 St 523/33/225, str. 10-11.
2. SÚA, fond Prezidium ministerstva vnitra (dále PMV) 1931-1940, sg. X F 3/1, čj. 9225.
3. Fašistické listy 1932, č. 5, s. 2.
4. Fašistické listy 1932, č. 53, s. 1.
5. Fašistické listy 1932, č. 69, s. 2.
6. Stráž říše 1931, č. 30, 29. 7.1931, s. 1.
7. Stráž říše 1931, č. 39, 30.9.1931, s. 1.
8. Fašistické listy 1933, č. 37, s. 2.
9. Archiv Kanceláře presidenta republiky (dále AKPR), sg. T 636/23 - čj. 272/33.
10. Spis obžalovací..., c.d., s. 15.
11. Tamtéž, s. 16.
12. Tamtéž.
13. Tamtéž, s. 17.
14. Tamtéž, s. 18.
15. Fašistické listy 1933, č. 34-35, s.1.
16. SÚA, PMV 1931-1940, sg. X G 1, čj. 2736.
17. Fašistické listy 1933, č. 8, 16. ledna 1933, s. 1.
18. Fašistické listy 1933, č. 9, 19. ledna 1933, s. 1.
19. Tvorba, r. VIII, 2.2.1933.
20. Právo lidu, 24.1.1933, s. 1.
21. Tamtéž.
22. Právo lidu, 26.1.1933, s. 1.
23. Reichl, V.: Politika ČsSSD a obrana demokracie proti fašismu v roce 1933, dipl. práce, obhájeno na FFUK r. 1967, s. 46.
24. Právo lidu, 2.2.1933, s. 1.
25. Leták, M.: V osidlech zrady, Praha 1965, Dokument č. 1.
26. České slovo, 24.1.1933.
27. Venkov, č. 20, 24.1.1933.
28. Tamtéž.

29. Venkov, č. 21, 25.1.1933.
30. Národní politika, č. 23, 23.1.1933, s. 1.
31. Polední list, 26.1.1933.
32. Polední list, 27.1.1933.
33. Fašistické listy 1933, č. 34-35, s. 1.
34. Tvorba, r. VIII, 2.2.1933, Konrad, K.: Kolem brněnského procesu.
35. Právo lidu, 7.5.1933, Výpověď praporčíka Tesáka.
36. Fašistické listy 1933, č. 36.
37. Právo lidu, 3.5.1933.
38. Tamtéž.
39. SÚA, fond Prezidium Policejního ředitelství Praha (dále PP) 1931-1940, sg. P 85/11, čj. 355 pres.
40. AKPR, sg. T 636/23, Hlášení zpravodajského oddělení z 13.10.1933.
41. Fašistické listy, Zvláštní vydání č. 51, 26.6.1933.
42. AKPR, sg. T 636/23 - čj. 246/3.
43. AKPR, sg. T 636/23 - čj. 272/33.
44. AKPR, sg. T 636/23 - čj. 274/33.
45. Tamtéž.
46. AKPR, sg. T 636/23 - čj. 401/44.
47. SÚA, PP 1931-1940, sg. P 85/11, čj. 385.
48. AKPR, sg. T 6367/23 - čj. 649/33.
49. Tamtéž.
50. AKPR, sg. T 636/23 - čj. 59d/33.
51. SÚA, PP 1931-1940, sg. P 85/11, čj. 3518.
52. AKPR, sg. T 636/23 - čj. 793/33.
53. AKPR, sg. T 636/23 - čj. 59d/33.
54. AKPR, sg. T 636/23 - čj. 456/33.
55. Právo lidu, 21.3.1933.

ZUSAMMENFASSUNG

DER PUTSCH IN ŽIDENICE UND DIE NATIONALE FASCHISTISCHE GEMEINDE IM JAHRE 1933

Vojtěch Blodig

Seit Ende 1932 widmeten die tschechoslowakischen Behörden eine vergrößerte Aufmerksamkeit den Gerüchten über die Putschpläne der tschechischen Faschisten. Sehr früh wurden die Vorbereitungen der faschistischen Jugendorganisation Junák entdeckt, und die drohenden Artikel in der faschistischen Presse registriert. Angesichts der relativ schwachen Positionen der Nationalen faschistischen Gemeinde /NOF/ wurden aber diese Signale nicht ernst genug genommen.

Die NOF, geführt von Radola Gajda, hat für die Aktion, die Eroberung der Kaserne in Brno - Židenice zum Ziel hatte, den Oberleutnant ausser Dienst Ladislav Kobsinek bestimmt. Die Aktion sollte zum Signal zum Aufstand im Lande werden und gleichzeitig die Armee an die Seite der Putschisten bringen.

Die Ereignisse nahmen aber einen fast grotesken Anblick, abgesehen von dem Tode eines der Putschisten. In kurzer Zeit ist die Aktion gescheitert. Die Führung der NOF distanzierte sich schnell von den Putschisten.

Die Urteile des Gerichtes waren überraschend mild, was zu einer Empörung der demokratischen Öffentlichkeit führte. Die Reaktion der wichtigsten politischen Parteien zeigte ihre wahre Beziehung zu den Werten der Demokratie und der Verteidigung der Republik.

Im Laufe des Jahres 1933 hat die Nationalversammlung eine Reihe der Gesetze für die Verteidigung der Demokratie verabschiedet. Der Putsch in Brno-Židenice hat dazu auch beigetragen.